

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Psühholoogia instituut

Elisabeth Luisk

**EESTI MUUSIKA- JA ÜLDHARIDUSKOOLIDE ÕPETAJATE VÄÄRTUSTE
VÕRDlus**

Uurimistöo

Juhendaja:

Anni Tamm, PhD

Jooksev pealkiri: Õpetajate väärtuste võrdlus

Tartu 2020

EESTI MUUSIKA- JA ÜLDHARIDUSKOOLIDE ÕPETAJATE VÄÄRTUSTE VÕRDLUS

Kokkuvõte

Uurimistö eesmärgiks oli välja selgitada, millised on Eesti muusika- ning üldhariduskoolide õpetajate isiklike ja kasvatusväärtuste vahelised sarnasused kui ka erinevused. Valimi moodustasid 98 muusikakooli õpetajat ja 189 üldhariduskooli õpetajat, kellelt koguti andmeid väärtuste portreeküsimustikuga. Uurimuses leiti, et õpetajad peavad nii isiklikes kui ka kasvatusväärtustes olulisemaks eneseületamisega seotud väärtuseid ning kõige vähem väärtustatakse eneseupitamisega seotud väärtuseid. Statistiliselt olulisi erinevusi muusika- ja üldhariduskoolide õpetajate väärtustes ei leitud. Õpetajad pidasid isiklikes väärtustes olulisemaks enesemääratlust, võimu, turvalisust ning hedonismi. Kasvatusväärtustes peeti tähtsamaks saavutust ning stimulatsiooni. Õpetajate väärtused olid seotud nende soo, vanuse ja haridustasemega. Tulemused viitavad sarnasustele erinevate Eesti õpetajate väärtustes.

Märksõnad: Üldhariduskoolide õpetajad, muusikakoolide õpetajad, isiklikud väärtused, kasvatusväärtused

VALUE COMPARISON OF ESTONIAN MUSIC SCHOOL TEACHERS AND GENERAL EDUCATION TEACHERS

Abstract

The objective of this study was to find out which similarities and differences are there between personal and child-rearing values of Estonian music school teachers and general education teachers. The sample consisted of 98 music school teachers and 189 general education teachers, results were collected using the Portrait Values Questionnaire. In both personal and child-rearing values self-transcendence was most important and self-enhancement was least important for teachers. There were no statistically significant differences between values of music school teachers and general education teachers. Self-direction, power, security and hedonism were more important as personal values. Achievement and stimulation were more important as child-rearing values. Teachers' values were affected by their gender, age and education-level. Results indicate similarities between values of Estonian teachers.

Keywords: General education teachers, music school teachers, personal values, child-rearing values

Sissejuhatus

Õpetajad kannavad lapsevanemate kõrval ühiskonnas olulist sotsialiseerija rolli. Kinnitust on leidnud õpetajate väärtuste mõju õpilaste käitumisele, eesmärkidele ning õpitulemustele, millest peegeldub ka õpetajate väärtuste uurimise olulisus (Barni, Russo & Danioni, 2018; Rechter & Sverdlik, 2016; Uibu & Kikas, 2014). Varasemalt on uuritud õpetajate isiklikke väärtusi, kuid vähesed autorid on keskendunud õpetajate kasvatusväärtustele ehk väärtustele, mida soovitakse oma õpilastes arendada (Barni et al., 2018; Tamm, Tulviste & Martinson, 2020). Lisaks on tähelepanu pööratud vaid üldhariduskoolide õpetajatele, kuid puudub ülevaade huvihariduse õpetajate väärtustest (Barni, Danioni & Benevene, 2019; Barni et al., 2018; Schwartz & Bardi, 2001; Tamm et al., 2020; Verkasalo, Tuomtvaara & Lindeman, 1996). Olulise osa Eesti huviharidusest moodustavad muusikakoolid, kus õpib vastava muusikalise ettevalmistusega õpetajate käe all ligikaudu 12 000 õpilast (Eesti Muusikakoolide Liidu kodulehekülj, 2020). Erinevate haridusliikide õpetajate väärtuste välja selgitamine annab ülevaate, kuidas erinevad sotsialiseerijate väärtused on omavahel kooskõlalised. Käesoleva uurimuse eesmärgiks on teada saada, kuidas erinevad ja sarnanevad Eesti muusika- ning üldhariduskoolide õpetajate isiklikud ja kasvatusväärtused.

Väärtuste definitsioon

Väärtuste defineerimisel ja hindamisel lähtun käesolevas uurimuses Schwartzi väärtusteooriast. Schwartz ja Bilsky (1987; 1990) definitsiooni kohaselt on väärtused kui uskumused soovitud käitumise ja selle tagajärgede kohta. Aktiveerudes spetsiifilistes situatsioonides juhivad väärtused valikuid, hinnanguid ja käitumist ning on olulisuse põhjal hierarhiliselt järjestatud (Schwartz & Bilsky, 1987; 1990). Sarnaselt kirjeldatud definitsioonile on ka teised autorid seisukohal, et väärtuseid väljendatakse subjektiivsete hoiakute kaudu ning läbi indiviidi käitumise (Berkowitz, 1995; Oser, 1996). Seega on väärtustel oluline roll inimeste igapäevaelus olles hoiakuid ja käitumist kujundavaks teguriks. Lisaks eeltoodud omadustele tõid Schwartz ja Bilsky (1987; 1990) välja, et väärtused peegeldavad kolme inimeksistenti jaoks vajalikku universaalset tingimust, millest individid ning ühiskonnad peaksid lähtuma: 1) indiviidide kui bioloogiliste organismide vajadused 2) sotsiaalse kontakti vajadus ning 3) gruppide ellujäämise ja heaolu tarve. Lähtuvalt toodud tingimustest ning väärtuste definitsioonist eristas Schwartz (1992) oma teoorias kümmet universaalset põhiväärtust, mis on esitatud Tabelis 1 koos kirjeldustega.

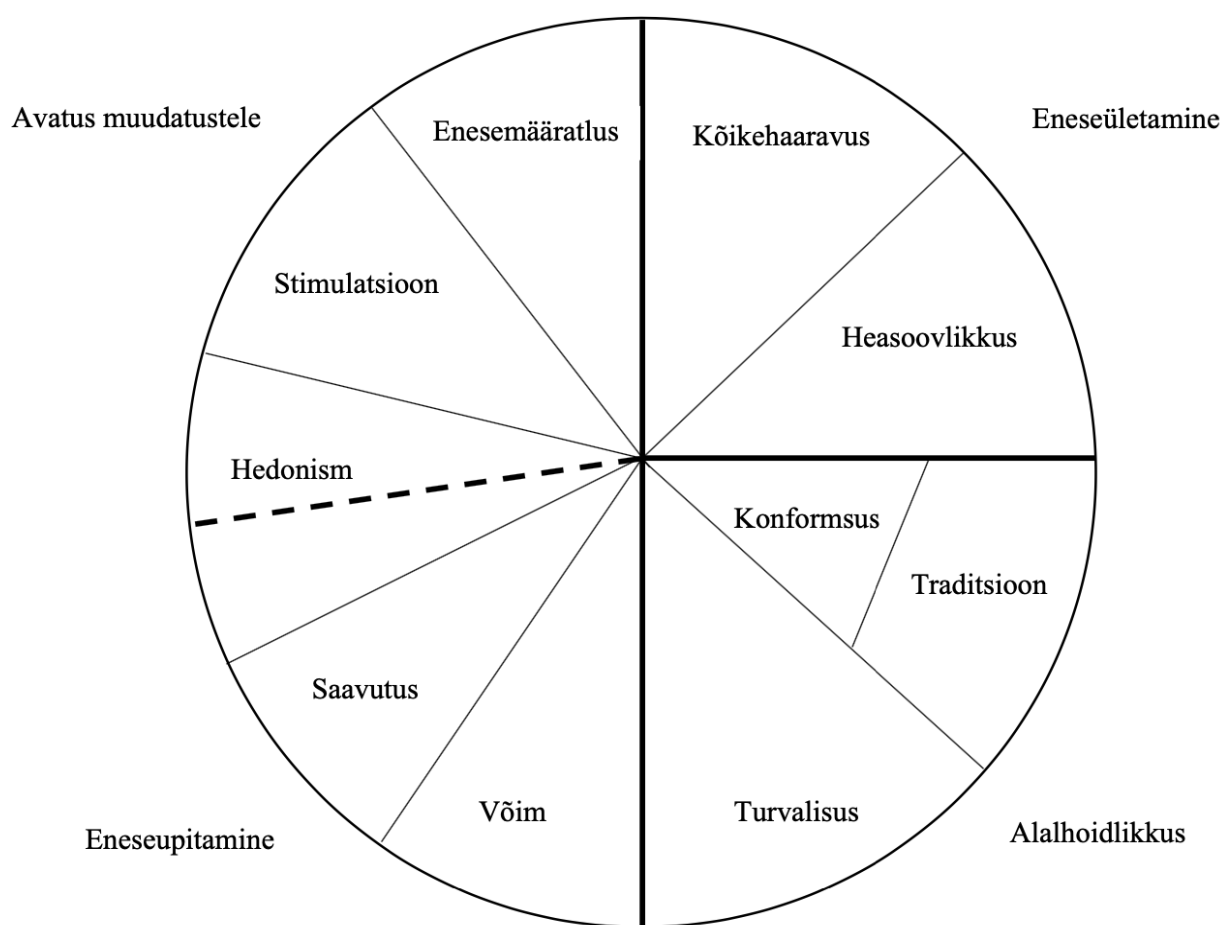
Tabel 1*Schwartzi põhiväärtused koos definitsioonidega (Schwartz, 1992)*

Põhiväärtus	Motivatsiooniline eesmärk
VÕIM	Keskne on sotsiaalne positsioon ja mõjukus, kontroll inimeste ja ressursside üle.
SAAVUTUS	Isikliku edu saavutamine ning kompetentsuse näitamine vastavalt sotsiaalsetele standarditele.
HEDONISM	Rahulolu ning sensoorsete vajaduste rahuldatus.
STIMULATSIION	Mitmekesisus, põnevus ja väljakutsed.
ENESEMÄÄRATLUS	Iseseisvus valikute, loomise ning avastamise läbi nii mõtlemises kui ka tegudes.
KÕIKEHAARAVUS	Teiste inimeste ja looduse mõistmine, hindamine ning toetav suhtumine neisse.
HEASOOVLIKKUS	Lähedaste inimeste toetamine ning neist hoolimine nende heaolu nimel.
TRADITSIOON	Kultuurispetsiifiliste ideede ja kommete aktsepteerimine, austamine ning väärtustamine.
KONFORMSUS	Vaashoitus tegude, impulsside ja soodumuste suhtes, mis võiksid häirida sotsiaalseid norme või teisi kodanikke.

TURVALISUS

Turvalisus, rahulolu ning tasakaal
ühiskonnas, suhetes ning iseendaga.

Põhiväärtused paigutuvad kahele bipolaarsele dimensioonile, mis iseloomustavad väärtuste omavahelisi suhteid ehk nende sobivust või vastanduvust (Schwartz, 1992). Bipolaarsete dimensioonide alusel jaotas Schwartz (1992) väärtused järgmiselt: eneseupitamine (võim, saavutus) vs eneseületamine (kõikehaaravus, heasoovlikkus), avatus muudatustele (eneseääratlus, stimulatsioon) vs alalhoidlikkus (turvalisus, traditsioon, konformsus), hedonismi võib paigutada nii avatus muudatustele kui ka eneseupitamise alla. Põhiväärtused paigutati tsirkulaarselt (Joonis 1), et need asetseksid oma motivatsioonilisest ajendist lähtudes vastavalt sarnasemad väärtused üksteisele lähemal ning erineva motivatsioonilise kontinuumiga väärtused kaugemal (Schwartz, 1992). Käesolevas uurimuses kasutatakse õpetajate väärtuste hindamiseks Schwartz et al. (2001) portreemetodit.



Joonis 1 - Schwartz (1992) teorial põhinev väärtuste motivatsiooniline jaotuvus

Õpetajate isiklikud ja kasvatusväärtused

Peamiselt on Schwartz (1992) teooriale tuginedes uuritud isiklike väärtusi, mis toimivad kui juhtmõtted elus ning peegeldavad seda, mida inimene ise oluliseks peab. Täiskasvanud peavad kõige olulisemaks heasoovlikkust, enesemääratlemist, kõikehaaravust; keskel paigutuvad turvalisus, konformsus, saavutus ja hedonism; stimulatsiooni, traditsiooni ja võimu peetakse kõige vähem oluliseks (Schwartz & Bardi, 2001; Schwartz 2012). Need tulemused peegeldavad kultuuriti universaalset täiskasvanute väärtuste hierarhiat.

Üldhariduses töötavate õpetajate isiklike väärtusi uurides on mitmed autorid jõudnud sarnaste tulemusteni: õpetajad väärtustavad enim eneseületamisega seotud väärtusi, millele järgnevad kas alalhoidlikkuse või muudatustele avatuse väärtused (Barni et al., 2019; Barni et al., 2018; Verkasalo et al., 1996). Schwartz ja Bardi (2001) uurisid 56 riigi õpetajate isiklike väärtusi ning leidsid, et kümnest väärtusest peetakse tõepoolest tähtsaimaks heasoovlikkust, millele järgnevad enesemääratlus ja kõikehaaravus. Kõige vähem väärtustati traditsiooni ja võimu.

Lisaks isiklikele väärtustele on uuritud ka kasvatusväärtuseid ehk väärtuseid, mida soovitakse lastes arendada (Benish-Weisman, Levy & Knafo, 2013). On leitud, et personaalsed ja sotsialisatsiooniväärtused on mõõdukas positiivses korrelatsioonis, kuid teatud määral siiski erinevad: lapsevanemad ja õpetajad ei juhindu ainult oma isiklikest väärtustest, vaid võtavad lapsi kasvatades ja õpetades arvesse ka sotsiaal-kultuurilist konteksti (sh seal domineerivaid väärtusi) ning lapse enda isiklike väärtuseid (Benish-Weisman et al., 2013; Tam & Lee, 2010; Tamm et al., 2020; Whitbeck & Gecas, 1988). Kasvatusväärtused ei peegelda alati personaalseid väärtuseid ning vastupidi, mistõttu väärivad uurimist nii isiklikud kui ka sotsialisatsiooniväärtused. Seni on töödes enim tähelepanu pööratud lapsevanemate kui lapse esmaste sotsialiseerijate kasvatusväärtustele. Kasvatusväärtustes peavad lapsevanemad kõige olulisemaks eneseületamist ning alalhoidlikkust (Barni, 2009; Barni et al., 2017). Tulviste ja Ahtonen (2007) leidsid, et ka Eesti lapsevanemate kasvatusväärtustes on esikohal eneseületamine, millele järgneb enesemääratlemine.

Õpetajate kasvatusväärtusi on lapsevanemate kõrval vähem uuritud. Samas peegeldavad mitmed uurimused õpetajate ja nende väärtuste olulist mõju õpilastele. Õpetajate väärtuseid peetakse üheks tähtsaimaks õpilaste käitumise ja eesmärkide mõjuteguriks. Näiteks on leitud seoseid õpetajate väärtuste ja õpilaste saavutusmotivatsiooni ning õppimise vahel (Barni et al., 2018). Õpetajate isiklikud väärtused, mis omakorda väljenduvad läbi käitumise, on olulises seoses nii õpetajate akadeemiliste eesmärkide ja suhtumisega õpilaste tegevusse kui ka õpilaste akadeemiliste tulemuste ning igapäevategevustega (Rechter &

Sverdlik, 2016; Uibu & Kikas, 2014). Õpetajate kasvatusväärtusi uurides on saadud sarnaseid tulemusi lapsevanematega. Barni et al. (2018) leidsid, et nii nagu ka isiklikes väärtustes hindasid õpetajad kasvatusväärtustes enim eneseületamist, seejärel avatust muudatustele, alalhoidlikkust ning kõige vähem eneseupitamist. Tamm et al. (2020) leidsid, et ka Eesti õpetajate kasvatusväärtustes on kõige olulisem eneseületamine. Avatus muudatustele oli olulisem kasvatusväärtuse kui isikliku väärtusena (Tamm et al., 2020). See on kooskõlas Schwartz ja Bardi (2001) tulemustega, et isikliku väärtusena on avatus muudatustele õpetajatele vähem olulisem kui õpilastele. Autorid tõlgendasid tulemust seeläbi, et õpetajad on vanemad, omavad tugevamaid sotsiaalseid sidemeid ja rohkem kohustusi võrreldes õpilastega (Schwartz & Bardi, 2001).

Õpetajate väärtustes võib eeldada ka individuaalset variatiivsust. Varasemad uurimused on väärtushinnangute varieeruvust seletavate teguritena välja toonud nii soo, vanuse kui ka haridustaseme. Schwartz ja Rubel (2005) uurimuse tulemustest selgus, et mehed väärtustavad enam eneseupitamist ning avatust muudatustele, naised see-eest eneseületamist ja alalhoidlikkust. Tulviste ja Ahtonen (2007) leidsid Eesti lapsevanemate kasvatusväärtusi uurides, et mehed pidasid naistega võrreldes olulisemaks eneseupitamist ning naised eneseületamist. Vanuse mõju uurides on mitmed autorid kinnitanud, et vanus on positiivses korrelatsioonis eneseületamise ja alalhoidlikkusega ning negatiivses seoses eneseupitamise ja muudatustele avatusega (Borg, Hermann & Bilsky, 2017; Borg, Hertel & Hermann, 2017; Tulviste, Kall & Rämmer, 2017). Kinnitust on leidnud, et ka haridustase võib olla oluline tegur väärtuste variatiivsuse seletamisel. Schwartz et al. (2001) tõi välja, et haridus on positiivses seoses enesemääratlemise ja stimulatsiooniga ning negatiivses seoses konformsuse ja traditsiooniga. Soo, vanuse ja haridustaseme seost õpetajate väärtustega analüüsitakse ka käesolevas töös.

Üldharidus- ja muusikakoolide õpetajate väärtuste võrdlus

Käesolev uurimus keskendub muusika- ning üldhariduskoolide õpetajatele. Üldhariduskoolide õpetajate kõrval on oluline mõista ka huvihariduses töötavate õpetajate väärtuseid. Eestis tegutseb lisaks üldhariduskoolidele ka 91 muusikakooli, kus lapsed ja noored saavad omandada muusikalist huviharidust vastava ettevalmistusega õpetajate käe all (Eesti Muusikakoolide Liidu kodulehekülj, 2020). On leitud, et Eesti muusikaõpetajad peavad end õpilaste väärtuste kujundajateks ning on veendunud, et muusika ning muusikaharidus on olulised mõjutegurid noorte väärtuste kujunemisel erinevate muusikaliste tegevuste ning keskkondade kaudu (Muldma & Kiilu, 2012). Varasemate uurimuste tulemused ja teoreetilised

käsitlused viitavad nii võimalikele sarnasustele kui ka erinevustele üldharidus- ja muusikakoolide õpetajate väärtustes.

Sarnasuste allikad õpetajate väärtustes

Erineva haridusprofiiliga koolide õpetajate personaalsete väärtuste võrdlemisel võib toetuda Schneider (1987) mudelile, mis kirjeldab sarnasusi ühes töökeskkonnas tegutsevate inimeste ja nende omaduste vahel. Autor kirjeldab oma teoorias ASA mudelit (*Attraction - Selection - Attrition - ASA*; Schneider, 1987), mille kohaselt inimesed valivad endale töökoha või keskkonna, mis sobib nende endi isiklike omadustega kokku. Knafo ja Sagiv (2004) kohandasid teooria indiviidide väärtustele põhjendades, et inimesed kas vahetavad oma töökeskkonda, et see sobiks paremini nende väärtustega või kohandavad oma väärtuseid vastavalt töökeskkonnale, et paremini teiste sekka sobituda. Holland (1985, 1997) kirjeldas erinevaid töökeskkondi koos sobivate ametitega ning tõi välja neid iseloomustavad väärtused. Õpetaja ametiga oli vastavuses sotsiaalne töökeskkond, mille fookus oli teiste inimeste aitamisel, arendamisel ning juhendamisel, samuti oli keskkond positiivses seoses omakasupüüdmatus väärtustega ning negatiivses seoses võimu ja saavutusega (Holland, 1985, 1997). Need tulemused peegeldavad võimalikke sarnasuste allikaid õpetajate isiklikes väärtustes. Nii muusika- kui ka üldhariduskoolide õpetajad võivad olla valinud oma personaalsete omaduste põhjal õpetaja elukutse, mida kirjeldati sotsiaalset töökeskkonda iseloomustavate väärtustega (Schneider, 1987; Holland, 1985, 1997). Samuti võivad Knafo ja Sagiv (2004) uurimusele tuginedes olla õpetajad muutunud ajapikku üksteisega sarnasemaks.

Varasem kirjandus viitab ka võimalikele sarnasustele üldharidus- ja muusikakoolide õpetajate kasvatusväärtustes. Tam ja Lee (2010) leidsid, et sotsialisatsiooniväärtusi mõjutavad isiklike väärtuste kõrval ka ühiskonnas tajutud normatiivsed väärtused ehk väärtused, mis on kindlale kultuuriruumile omased. Lapsevanemad ja õpetajad soovivad lastes arendada neid omadusi ja väärtusi, mis aitaks lapsel paremini ümbritsevas keskkonnas kohaneda ning hakkama saada (Tam & Lee, 2010; Tam et al., 2012; Youniss, 1994). Väärtushinnangud Eesti ühiskonnas on 2004. aastast küllaltki stabiilsena püsinud (Ainsaar & Strenze, 2019; European Social Survey, 2004 - 2018). Väärtustatakse enim loodust ja hoolimist (eneseületamine), turvalisust ja solidaarsust (alalhoidlikkus), olulisel kohal on ka enesesuunamine (avatus muudatustele) (Ainsaar & Strenze, 2019; European Social Survey, 2004 - 2018). Lähtudes tulemusest, et lapsi sotsialiseerides võetakse arvesse kultuuriruumis domineerivaid väärtusi, võib eeldada sarnasusi Eesti õpetajate kasvatusväärtustes.

Erinevuste allikad õpetajate väärtustes

Erinevused muusika- ja üldhariduskoolide õpetajate isiklikes väärtustes võivad tuleneda töökeskkonnast ning rollidest. Varasemad väärtusuuringud on minimaalselt kaasanud muusikakoolide õpetajaid, kuid leidub üksikuid uurimusi muusikute väärtuste kohta. Tamayo et al. (1998) olid ühed esimesed, kes uurisid muusikute isiklike väärtuseid võrdluses advokaatide omadega ning leidsid, et muusikute puhul olid olulisemad alusväärtused hedonism ja stimulatsioon. Tulemustest järeldati, et muusikuid iseloomustab pigem muudatustele avatud motivatsiooniline tasand, samas kui advokaadid hindasid kõrgemalt konformsust, turvalisust ja võimu (Tamayo et al., 1998). Holland (1985, 1997) tõi välja, et muusikud töötavad loomingulises töökeskkonnas, mida iseloomustavad vabad, ebajärjekindlad ning mitmetähenduslikud tegevused. Keskkond soodustab eneseväljendust ja artistlikkust ning on negatiivses seoses konformsuse väärtusega (Holland, 1985, 1997). Muusikaõpetajate ettevalmistus magistriõppes eeldab muusikule kohast võimekust nii teoorias kui ka praktilise interpreedina (Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia kodulehekülg, 2020). Samuti tegelevad paljud muusikakoolide õpetajad lisaks õpetamisele ka isikliku karjääriga nii orkestri- kui soloartistina (Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia kodulehekülg, 2020), mistõttu võib muusikutega seotud tulemusi üldistada ka muusikaõpetajatele. Muusikaõpetajatel võib olla mitmeid erinevaid töökeskkondi ja rolle nii õpetaja kui interpreedina klassiruumis või kontsertlavadel. Tööalaste rollide ning töökeskkonna olulisusele väärtuste kujunemisel viitas Collinson (2012) uurimus. Autor järeldas, et suures osas kujunevad baasväärtused välja lapse- ja teismeeas, kuid mitmed tegurid nagu näiteks erialane areng, kolleegid ning karjäär võivad väärtustele mõju avaldada (Collinson, 2012). Erinevused üldharidus- ja muusikakoolide õpetajate töökeskkondades ning ametialastes rollides võivad kaasa tuua erinevusi nende väärtustes.

Sarnaselt isiklikele väärtustele võivad üldharidus- ja muusikakoolide õpetajate kasvatusväärtuste erinevused tuleneda töökeskkonnast, erinevatest rollidest, kuid samuti ka õppe-eesmärgidest. Leivategija (2020) tõi muusikaõpetajate õppealaste eesmärgidena välja, et lisaks muusikaliste alusteadmiste õpetamisele peavad nad edasi andma ka pillimänguoskusi ning tihti tegema koostööd mitmete kooliväliste institutsioonidega (sh kohalikud omavalitsused). Selgeid erinevusi väärtuskasvatases peegeldavad ka koolide õppekavad, millele õpetajad lapsi õpetades toetuvad ning mis mõjutavad ka õpetajate endi rolle ning eesmärke. Muusikakooli õppekava iseloomustab näiteks eripärane tundide ülesehitus (individuaalõpe, rühma- ja orkestritunnid), iseäralik õppeaja kestus ning mitmed õppevälised tegevused (konkursid, esinemised) (Leivategija, 2020). Kohaliku omavalitsuse

muusikakoolide üleriigiline õppekava keskendub rohkem õppesisu- ja protsessi puuduvatele aspektidele, üldhariduskoolide riiklikus õppekavas on välja toodud nii konkreetsed õppe- ja kasvatusesmärgid kui ka väärtuskasvatus, millele õpetajad oma töös toetuvad (Kohaliku omavalitsuse huvialakooli / muusika- ja kunstikoolide üleriigilise õppekava kinnitamine, 1997; Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava, 2002). Järelduvalt võib üldhariduskoolides olla väärtuskasvatus tugevamalt sisse kirjutatud, sest etteantud normatiivseid väärtuseid on rohkem, muusikakoolidele jääb see-eest suurem vabadus oma õppekava ning vastavat väärtuskasvatust ise kujundada.

Eesmärk ja hüpoteesid

Käesoleva uurimistöö eesmärgiks on välja selgitada, kas ja millised on erinevused ning sarnasused Eesti muusika- ja üldhariduskoolide õpetajate isiklikes ja kasvatusväärtustes. Uurimus keskendub nii erinevate õpetajate väärtuste võrdlemisele kui ka isiklike ning kasvatusväärtuste vahelisele võrdlusele. Võimaliku individuaalse variatiivsuse uurimiseks analüüsitakse töös ka soo, vanuse ning haridustaseme seoseid õpetajate väärtustega. Toetudes varasemale kirjandusele on käesoleva töö hüpoteesid järgnevad:

- Muusika- ja üldhariduskoolide õpetajad sarnanevad selle poolest, et peavad nii isiklikes kui ka kasvatusväärtustes kõige olulisemaks eneseületamisega seotud väärtusi. Muusikakoolide õpetajad väärtustavad nii isiklikes kui ka kasvatusväärtustes avatust muudatustele enam kui üldhariduskoolide õpetajad.
- Õpetajate isiklikud ja kasvatusväärtused sarnanevad selle poolest, et mõlemas peetakse olulisemaks eneseületamisega seotud väärtuseid. Erinevus on avatuses muudatustele, mis on kasvatusväärtustes olulisem kui isiklikes väärtustes.

Meetod

Valim

Uurimistöö valimi moodustasid 287 õpetajat üle Eesti, kellest 98 olid muusikakoolide õpetajad ning 189 üldhariduskoolide õpetajad. Vastanuid oli 40-st muusika- ja huvikoolist Harju, Rapla, Tartu, Lääne-Viru, Viljandi, Järva, Põlva, Pärnu, Valga, Võru ning Ida-Viru

maakondadest, 6 vastuse puhul oli konkreetne muusikakool jäetud täpsustamata. Üldhariduskoolide õpetajaid oli 10-st koolist Tartu, Pärnu ning Valga maakondadest.

Vastajate sooline jaotuvus oli muusikakoolide õpetajate puhul vastavalt 79 (80,6%) naist ning 19 (19,4%) meest vanusevahemikus 20-72 aastat ($M = 49,7$, $SD = 12,65$). Üldhariduskoolide õpetajatest 172 (91%) olid naised ning 17 (9%) mehed vanuses 24 kuni 73 aastat ($M = 48,3$, $SD = 11,21$).

Muusikakoolide õpetajatest 9 (9,2%) olid kesk-, kutse- või keskeriharidusega, 11 (11,2%) rakenduskõrgharidusega, 14 (14,3%) bakalaureusekraadiga, 62 (63,3%) magistriharidusega ning 2 (2%) doktorikraadiga. Üldhariduskoolide õpetajatest 16 (8,5%) olid keskeriharidusega, 13 (6,9%) rakendusliku kõrgharidusega, 28 (14,8%) bakalaureuse kraadiga ning 132 (69,8%) magistritaseme haridusega.

Mõõtevahend

Uurimistöö küsimustik koosnes vastaja taustainfo plokist ning Schwartzi väärtuste portreeküsimustikust (*Portrait Values Questionnaire*; Schwartz et al., 2001). Taustainfo plokis küsiti osalejate sugu, vanust, kooli (kus töötatakse), ametikohta, tööstaaži ning kõrgemat omandatud haridustaset. Õpetajate isiklike ning kasvatusväärtusi hinnati Schwartzi 21-väitelise portreeküsimustikuga (*Portrait Values Questionnaire*; Schwartz et al., 2001). Küsimustikus oli iga Schwartz (1992) 10 põhiväärtuse iseloomustamiseks 2 väidet (kõikehaaravuse puhul 3), mis kirjeldasid isikuid, kes seda väärtust oluliseks peavad. Isiklike väärtuste bloki juhend palus vastajatel iga väite järgselt hinnata, kui sarnased nad kirjeldatud isikule on (1="väga minu moodi", 6="pole üldse minu moodi"). Järgnevalt esitati samad väited uuesti kasvatusväärtuste hindamiseks, kuid juhend palus nüüd hinnata, kuivõrd küsimustiku täitja sooviks, et tema õpilased oleksid kirjeldatud isiku moodi. Põhiväärtuste sisereliaablust kontrollisin Cronbachi α abil. Isiklikes väärtustes oli kordaja vahemikus .11 (traditsioon) kuni .75 (saavutus). Kasvatusväärtuste puhul oli α väärtus .11 (traditsioon) kuni .72 (hedonism).

Protseduur

Andmete kogumine muusikakoolide õpetajatelt toimus 2020. aasta aprillikuust kuni maikuuni LimeSurvey keskkonnas loodud küsimustiku abil. Küsimustiku edastamiseks muusikakoolide õpetajatele pöördusin Eesti Muusikakoolide Liidu poole, kelle abiga sain küsimustiku edastada kõikidele nende 91-le liikmeskoolile üle Eesti. Saatsin muusikakoolidele laiali ka korduskutse küsimustiku täitmiseks. Oma palves edastada küsimustik kõikidele Eesti Muusikakoolide Liidu koolidele kirjeldasin lühidalt oma uuringu eesmärki. Küsimustiku

täitmine oli anonüümne ning lisaküsimuste korral oli osalistel võimalus minuga kontakteeruda e-posti teel. Üldhariduskoolide õpetajate vastused koguti 2016. aasta lõpus Martinson (2018) uurimistöös raames. Küsimustik koosnes nii sotsiaal-demograafiliste andmete kui ka lisaküsimustega portreeküsimustiku plokist ning see edastati üldharidusõpetajatele paberkujul või *Google Forms* keskkonnas (Martinson, 2018).

Andmeanalüüs

Portreeküsimustikuga kogutud andmeid analüüsisides järgisin Schwartz (2012) kirjeldatud juhiseid. Enne andmete analüüsimist pöörasin esmalt skaala ümber nii, et kõrgem skoor tähistas väärtuse suuremat olulisust. Järgnevalt kontrollisin, et poleks jäetud enam kui viiele väitele vastamata ning et poleks vastatud enam kui 16 väitele samamoodi. Kasvatustähtsuses andis neli õpetajat rohkem kui 16 korda sama hinnangu, kuid need õpetajad jäid lõppvalimisse põhjusel, et isiklike väärtuste puhul sarnast vastamismustrit ei esinenud. Arvutasin ka õpetajate individuaalse keskmise skoori iga väärtuse kohta ning viimaks arvutasin põhiväärtuste keskmistatud skoorid (lahutasin iga väärtuse keskmisest skoorist 21 väite keskmise).

Andmeid analüüsisin kasutades andmetöötlusprogrammi IBM SPSS *Statistics 27*. Viisin läbi sõltuvate gruppide t-testi mis võimaldas võrrelda isiklike- ja kasvatustähtsusi. Lisaks arvutasin ka *Pearson r* isiklike- ja kasvatustähtsuste vahelised korrelatsioonid.

Uurimaks muutujate õpetaja (muusika- või üldhariduskooli õpetaja), sugu, vanus ja haridustase seoseid põhiväärtustega koostas mitmese regressioonanalüüsi mudelid. Mudelites oli sõltuvaks tunnuseks üks põhiväärtus, mistõttu koostas 10 mudelit isiklike väärtuste uurimiseks ning 10 mudelit kasvatustähtsustele. Sõltumatuteks tunnusteks oli igas mudelis õpetaja (muusika- või üldhariduskooli õpetaja), sugu, vanus ja haridustase. Töös kasutatud statistilise olulisuse nivoo oli $p < .01$, et suure hulga mudelite korral oleks juhuslike tulemuste esinemise tõenäosus võimalikult madal.

Tulemused

Sarnasused ja erinevused isiklike ja kasvatustähtsuste vahel

Tabelis 2 on toodud üldvalimi keskmised tulemused isiklikes ja kasvatustähtsustes ning nende vahelised korrelatsioonid. Õpetajad pidasid isiklikes väärtustes kõige olulisemaks heasoovlikkust ja kõikehaaravust ehk eneseületamisega seotud väärtuseid. Kõige madalamalt hinnati isiklike väärtuste puhul võimu ja saavutust. Kasvatustähtsustes peeti sarnaselt isiklikele

väärtustele kõige tähtsamaks heasoovlikkust ja kõikehaaravust. Kõige vähem väärtustasid õpetajad kasvatusväärtustes võimu ning hedonismi. Isiklike ning kasvatusväärtuste vahel oli statistiliselt oluline korrelatsioon.

Statistiliselt olulised erinevused isiklikes ja kasvatusväärtustes esinesid enesemääratluse, võimu, turvalisuse, hedonismi, saavutuse ning stimulatsiooni puhul. Isikliku väärtusena peeti olulisemaks enesemääratlust, $t(286) = 5,08, p < .001, d = .67$, võimu, $t(286) = 4,69, p < .001, d = .85$, turvalisust, $t(286) = 4,44, p < .001, d = .69$ ning hedonismi, $t(286) = 4,57, p < .001, d = .85$. Kasvatusväärtusena pidasid õpetajad olulisemaks saavutust, $t(286) = -10,13, p < .001, d = .85$ ning stimulatsiooni, $t(286) = -8,58, p < .001, d = .87$.

Tabel 2

Üldvalimi isiklike ja kasvatusväärtuste skoorid ning nendevahelised korrelatsioonid.

	Isiklikud väärtused	Kasvatusväärtused	Korrelatsioon
	<i>M (SD)</i>	<i>M (SD)</i>	<i>r</i>
Heasoovlikkus	1,03 (0,62)	0,95 (0,58)	.45***
Kõikehaaravus	0,97 (0,66)	0,95 (0,59)	.62***
Enesemääratlus	0,73 (0,74)	0,53 (0,64)	.54***
Turvalisus	0,39 (0,77)	0,21 (0,73)	.57***
Traditsioon	-0,22 (0,94)	-0,29 (0,70)	.47***
Hedonism	-0,26 (0,91)	-0,49 (0,85)	.54***
Stimulatsioon	-0,32 (0,94)	0,12 (0,70)	.47***
Konformsus	-0,34 (0,95)	-0,26 (0,85)	.63***
Saavutus	-0,66 (0,95)	-0,15 (0,77)	.53***
Võim	-1,34 (0,80)	-1,57 (0,84)	.47***

*Märkus: *** $p < .001$*

Väärtusi ennustavad tegurid

Selleks, et uurida seda, kas õpetaja (muusika- või üldhariduskooli õpetaja), sugu, vanus või haridustase ennustab isiklike- või kasvatusväärtusi viisin läbi mitmese lineaarse regressiooni kõikide baastaseme väärtustega. Õpetaja (muusika- või üldhariduskooli õpetaja) ei olnud statistiliselt oluline väärtuste ennustaja. Isiklike väärtustega seostus õpetaja sugu, isiklike ning kasvatusväärtustega vanus ning ühe isikliku väärtusega ka haridustase.

Sugu oli statistiliselt oluline ennustaja kolme isikliku väärtuse puhul. Mehed pidasid naistest olulisemaks võimu ($\beta = .18, p = .003, R^2 = .05, F(4,282) = 4.07, p < .003$.) ning naised

väärtustasid meestest enam nii kõikehaaravust ($\beta = -.16$, $p = .007$, $R^2 = .05$, $F(4, 282) = 3.52$, $p < .008$.) kui ka heasoovlikkust ($\beta = -.17$, $p < .005$, $R^2 = .04$, $F(4, 282) = 3.01$, $p < .019$). Vanus oli oluline ennustaja nii isiklikes kui ka kasvatusväärtustes. Mida kõrgem oli vanus, seda vähem oluliseks peeti isiklikes väärtustes saavutust ($\beta = -.20$, $p = .001$, $R^2 = .05$, $F(4, 282) = 3.03$, $p < .008$) ning hedonismi ($\beta = -.33$, $p < .001$, $R^2 = .13$, $F(4, 282) = 10.43$, $p < .01$). Samas seostus vanus isiklikes väärtustes positiivselt turvalisuse ($\beta = .23$, $p < .001$, $R^2 = .05$, $F(4, 282) = 3.03$, $p < .008$), konformsuse ($\beta = .22$, $p < .001$, $R^2 = .05$, $F(4, 282) = 4.12$, $p < .003$) ning traditsiooniga ($\beta = .19$, $p = .001$, $R^2 = .06$, $F(4, 282) = 5.44$, $p < .001$). Kasvatusväärtustes peeti kõrgema vanuse puhul olulisemaks nii turvalisust ($\beta = .15$, $p = .011$, $R^2 = .04$, $F(4, 282) = 3.82$, $p < .005$), konformsust ($\beta = .19$, $p = .001$, $R^2 = .04$, $F(4, 282) = 3.72$, $p < .006$) kui ka traditsiooni ($\beta = .18$, $p = .002$, $R^2 = .04$, $F(4, 282) = 2.75$, $p < .01$). Mida kõrgem oli vanus, seda vähem oluliseks peeti kasvatusväärtustes hedonismi ($\beta = -.33$, $p < .001$, $R^2 = .12$, $F(4, 282) = 9.76$, $p < .01$). Haridustase ennustas olulisel määral vaid traditsiooni olulisust isikliku väärtusena: mida kõrgem oli õpetaja haridustase, seda vähem väärtustati traditsiooni ($\beta = -.15$, $p = .01$, $R^2 = .06$, $F(4, 282) = 5.44$, $p < .001$).

Arutelu

Uurimistö eesmärgiks oli välja selgitada, millised on sarnasused ja erinevused Eesti muusika- ja üldhariduskoolide õpetajate isiklike ning kasvatusväärtuste vahel. Uurimuses leiti, et muusika- ja üldhariduskoolide õpetajate isiklikud ja kasvatusväärtused on sarnased. Kõige olulisemaks peeti nii isiklikes kui ka sotsialisatsiooniväärtustes heasoovlikkust ja kõikehaaravust, kõige vähem oluliseks võimu. Isiklike ja kasvatusväärtuste võrdlusest selgus, et isiklike väärtustena olid olulisemad enesemääratlus, võim, hedonism ja turvalisus. Saavutust ja stimulatsiooni peeti olulisemaks kasvatusväärtustes. Statistiliselt olulised väärtuste ennustajad olid nii sugu, vanus kui ka haridustase.

Sarnasused õpetajate väärtustes

Uurimistö esimene hüpotees, et muusika- ja üldhariduskoolide õpetajad sarnanevad pidades nii isiklikes kui kasvatusväärtustes kõige olulisemaks kõikehaaravust ja heasoovlikkust, leidis kinnitust. Eneseületamise olulisust õpetajate personaalsetes ning kasvatusväärtustes on kinnitanud ka mitmed varasemad uurimused (Barni et al., 2019; Barni et al., 2018; Tamm et al., 2020; Verkasalo et al., 1996). Schwartz ja Bardi (2001) ning Schwartz (2012) leidsid, et väärtuste hierarhia on erinevates kultuurides küllaltki sarnane – kõige enam

väärtustatakse kõikehaaravust ja heasoovlikkust. Ka Eesti ühiskonnas peetakse kõige olulisemaks eneseületamisega seotud väärtusi (Ainsaar & Strenze, 2019; European Social Survey, 2004 - 2018). See võib tähendada, et õpetajad kujundavad nii oma isiklike kui ka sotsialiseerijana edasiantavaid väärtusi kooskõllaliselt ümbritsevas kultuuriruumis levivate väärtustega.

Hüpoteesi teine pool, mille kohaselt peavad muusikakoolide õpetajad nii isiklikes kui ka kasvatusväärtustes avatust muudatustele olulisemaks kui üldhariduskoolide õpetajad, kinnitust ei leidnud. Knafo ja Sagiv (2004) teooriale tuginedes võivad muusika- ja üldhariduskoolide õpetajad olla kas valinud enda isiklike väärtustega kokku sobiva töökoha või kohandanud oma väärtusi vastavalt keskkonnale. Siinse uurimuse tulemused võivad seega viidata sellele, et Eestis on erinevates koolides sarnane töökeskkond või et õpetaja elukutse valivad pigem sarnaste omadustega indiviidid. Muusika- ja üldhariduskoolide õpetajate kasvatusväärtuste sarnanemist võib põhjendada ka nende ühine soov aidata lapsel paremini ümbritseva keskkonnaga kohaneda (Tam & Lee, 2010; Tam et al., 2012; Youniss, 1994). Lisaks võivad sarnasused kasvatusväärtustes näidata, et erinevate koolide õpetajad tajuvad laste toimetulekut soodustavaid väärtusi ühtmoodi. On leitud, et mitmete sotsialiseerijate väärtuste kokkulangevus suurendab tõenäosust, et lapsed ja teismelised need väärtused ka omaks võtavad (Knafo & Schwartz, 2003). Õpilased, kes käivad üldhariduskooli kõrvalt ka muusikakoolis, on mõjutatud mõlema kooli õpetajate väärtustest. Eri õpetajate väärtuste sarnanemine suurendab tõenäosust, et noored omandavad ühiskonnas toimetulekut soodustavad väärtused.

Erinevused isiklike ja kasvatusväärtuste vahel

Töö teise hüpoteesi esimene pool, mille kohaselt sarnanevad isiklikud ja kasvatusväärtused selle poolest, et mõlemas peetakse kõige olulisemaks eneseületamisega seotud väärtusi, leidis kinnitust. Lisaks olid isiklikud ja kasvatusväärtused mõõdukas positiivses korrelatsioonis. Ka siinkohal võib viidata varasematele tulemustele, et eneseületamise väärtusi peetaksegi kultuuriti kõige olulisemaks (Schwartz & Bardi, 2001; Schwartz, 2012). Õpetajad seavad nii oma isiklikes kui ka kasvatusväärtustes esikohale väärtused, mida ka ühiskonnas laiemalt kõige tähtsamaks peetakse. Kõikides teistes kõrgema tasandi väärtustes esinesid isiklike ja kasvatusväärtuste vahel erinevused. Isikliku väärtusena peeti olulisemaks enesemääratlust, hedonismi, võimu ja turvalisust, kasvatusväärtusena stimulatsiooni ja saavutust. Nimetatud erinevused näitavad, et õpetajad eristavad väga selgelt, mis on oluline neile endile ja mida nad peavad oluliseks lastes arendada.

Hüpoteesi teine pool, mis väitis, et avatus muudatustele väärtused on olulisemad kasvatusväärtustena, leidis kinnitust ühe väärtuse puhul. Õpetajad pidasid avatus muudatustele väärtustest kasvatusväärtusena olulisemaks vaid stimulatsiooni, samas olid enesemääratlus ja hedonism olulisemad isikliku väärtusena. Tamm et al. (2020) leidsid, et Eesti üldhariduskoolide õpetajate isiklikud ja kasvatusväärtused erinesid avatus muudatustele dimensioonis, mida peeti olulisemaks kasvatusväärtusena. Käesolevas töös ei uuritud nelja kõrgema tasandi väärtust, vaid kümmet põhiväärtust eraldi. Schwartz (1992) eristas põhiväärtusi neile omaste motivatsiooniliste eesmärkide põhjal. Väärtuste dimensioonidesse jaotamise eesmärk oli aga üldisemalt kirjeldada väärtuste omavahelisi seoseid (Schwartz, 1992). Erinevused avatus muudatustele dimensiooni väärtustes on seeläbi tõestuseks, et põhjalikuma ülevaate saamiseks on oluline uurida üksikväärtusi eraldi.

Sotsialisatsiooniväärtusena pidasid õpetajad lisaks stimulatsioonile olulisemaks ka saavutust, mis on eneseupitamisega seotud väärtus. Saavutuse motivatsiooniliseks eesmärgiks pidas Schwartz (1992) personaalset edu ning võimekust, mis lähtub sotsiaalsetest normidest. Stimulatsiooni kirjeldas autor läbi mitmekülguse, põnevuse ja väljakutsete (Schwartz, 1992). Nii saavutuse kui ka stimulatsiooni olulisus õpetajate kasvatusväärtustes võib olla mõjutatud ka koolide õppekavades kirjeldatud ülesannetest. Põhikooli ja gümnaasiumi seaduse (2010) kohaselt kuulub üldhariduskooli ülesannete hulka õpilase mitmekülgse arengu ja eneseväljendusoskuste toetamine ning kompetentsuse suurendamine erinevates valdkondades ja rollides. Sarnaseid eesmärke ja ülesandeid leiab ka paljude muusikakoolide õppekavadest (Eesti Muusikakoolide Liidu kodulehekülg – Liikmeskoolid, 2020). Nimetatud ülesanded, mis sarnanevad enim saavutuse ja stimulatsiooni motivatsioonilise ajendiga, võivad mõjutada ka õpetajate kasvatusväärtusi.

Väärtuskasvatuse kujundamisel arvestatakse ka lapse vanusega. On leitud, et laste ja teismeliste väärtused on kujunemisjärgus ning seetõttu erinevad tüüpilisest täiskasvanute väärtushierarhiast (Tulviste, Harro & Tamm, 2018; Tulviste & Tamm, 2014). Näiteks peavad lapsed ja teismelised avatus muudatustele väärtusi olulisemaks (Tulviste et al., 2018; Tulviste & Tamm, 2014). Teismelised aga tajuvad, et vanemad panevad avatus muudatustele väärtustele sotsialiseerimisel vähem rõhku (Tamm & Tulviste, 2020). On pakutud, et vanemad võivad seeläbi püüda luua tasakaalu noorukite väärtustes (Tamm & Tulviste, 2020). Sarnast käitumist võiks eeldada ka õpetajatelt. Võrreldes käesoleva töö tulemusi varasemate uurimustega laste ja teismeliste väärtustest selgub, et õpetajate kasvatusväärtused kattuvad noorukite väärtushinnangutega vaid osaliselt. Sellest võib järeldada, et õpetajad põimivad oma kasvatusväärtustesse seda, mis on õpilase jaoks kõige olulisem, kuid samas püüavad edasi anda

ka väärtusi, mida nooruk piisavalt tähtsaks ei pea. Nimetatud põhjustel võiks tulevikus õpetajate väärtusi uurides küsida lisaks ka seda, mis vanuses õpilasi nad õpetavad.

Taustategurite seosed väärtustega

Uurimuses analüüsi ka soo, vanuse ning haridustaseme seoseid õpetajate väärtustega. Mehed pidasid isiklikes väärtustes naistest olulisemaks võimu ning naised väärtustasid meestest enam nii kõikehaaravust kui ka heasoovlikkust. Tulemused on kooskõlas varasemalt kinnitust leidnud sooliste erinevustega, mille kohaselt mehed väärtustavadki enam eneseupitamist ning naised eneseületamist (Schwartz & Rubel, 2005; Tulviste & Ahtonen, 2007). Samas puudusid soolised erinevused õpetajate kasvatusväärtustes. See on kooskõlas varasemate tulemustega, mille järgi on Eesti emade ja isade kasvatusväärtused pigem sarnased ning nende väärtuste kujunemist mõjutab nii vanema haridustase kui ka lapse vanus (Tulviste, 2013). Üldistades tulemusi õpetajatele kui lapsevanemate kõrval olulistele sotsialiseerijatele, võis ka siinkohal sooliste erinevuste puudumist mõjutada õpetajate sarnane haridustase. Tulevikus võiks ka õpetaja soo ning väärtuste vaheliste seoste paremaks mõistmiseks küsida, mis vanuses lapsi õpetatakse. Käesolev uurimus on aga teadaolevalt üks vähestest, kus uuritakse soolisi erinevusi õpetajate isiklikes ja kasvatusväärtustes. Tulemusesse peab siiski suhtuma teatud ettevaatlikkusega, sest üldvalimist moodustasid mehed vaid 12,5%. Samas on meesõpetajate protsent olnud juba viimased 14 aastat alla kuuendiku, mistõttu peegeldavad tulemused tegelikku olukorda Eesti haridusmaastikul (Eesti Statistikaamet, 2019a). Meesõpetajate madal protsent võib olla ka põhjuseks, miks soolisi erinevusi õpetajate väärtustes on varasemalt väga vähe uuritud.

Vanus oli positiivses seoses kõikide alalhoidlikkuse väärtustega nii isiklike kui ka kasvatusväärtuste lõikes. Lisaks leiti, et mida kõrgem oli vanus, seda vähem oluliseks peeti isiklikes väärtustes saavutust ning nii isiklikes kui ka kasvatusväärtustes hedonismi. Mitmed autorid on kinnitanud sarnaseid väärtushinnangute ja vanuse seoseid (Borg, Hermann & Bilsky, 2017; Borg, Hertel & Hermann, 2017; Tulviste et al., 2017). Muutusi väärtushinnangutes võivad muu hulgas selgitada erinevatele arenguperioodidele iseloomulikud arenguülesanded. Varajasest täiskasvanueast, kus tuleb pere- ja tööelu alustamisega seoses silmitsi seista paljude muutuste, võimaluste ning kompetentsuse tõestamisega liigub inimene edasi etappidesse, mida iseloomustab suurem stabiilsus tööelus ja suhetes, kuid samas ka vähem võimalusi saavutuse ja võimu näitamiseks (Schwartz, 2005). Vanusega seotud nihe eneseupitamise väärtustelt alalhoidlikkuse poole võib seetõttu olla tingitud erinevate eluetappidega kohanemisest.

Mida kõrgemalt oli õpetaja haritud, seda vähem oluliseks pidas ta isiklikes väärtustes traditsiooni. Saadud tulemused kattuvad osaliselt Schwartz et al. (2001) uurimusega, kus toodi välja, et kõrgema haridustaseme puhul peetakse olulisemaks enesemääratlemist ja stimulatsiooni ning vähem oluliseks konformsust ja traditsiooni. On leitud, et haridusega omandatud kogemused suunavad vaidlustama ühiskonnas levinud norme, ootusi ning ka traditsioone (Schwartz et al., 2001). Seetõttu võivad ka pikema haridustee läbinud õpetajad olla avatumad mitmekesisematele ideedele ning seada suurema tõenäosusega kahtluse alla püsivaid traditsioone ja uskumusi.

Piirangud ja edasised uurimused

Tulemuste tõlgendamisel tasub arvestada valimiga seotud piirangutega. Naisõpetajaid oli vastanute hulgas rohkem kui mehi. Samas on madal meesõpetajate protsent olnud Eestis püsiv probleem (Eesti Statistikaamet, 2019a). Ka üldhariduskoolide õpetajaid oli vastanute hulgas rohkem kui muusikakoolide õpetajaid. Antud piirangut võib põhjendada sellega, et muusikakoolide on üldhariduskoolidega võrreldes Eestis umbes viis korda vähem (Eesti Muusikakoolide Liidu kodulehekül, 2020; Eesti Statistikaamet, 2019b). Lisaks võib välja tuua, et muusikakoolide õpetajatelt koguti andmed 2020. aasta kevadel ning võrreldi neid Martinson (2018) üldhariduskoolide õpetajate tulemustega, mis koguti 2016. aasta lõpus. 4 – aastase vahega andmekogumisperioodi peaks tulemuste tõlgendamisel silmas pidama. On leitud, et vaatamata väärtushinnangute küllaltki püsivale stabiilsusele võivad need siiski ka ajas muutuda (Schwartz, 2005).

Antud teemat edasi uurides oleks põnev tulevikus küsida õpetajatelt seda, mis vanuses lapsi nad õpetavad. On leitud, et laste ja teismeliste väärtused erinevad täiskasvanute väärtushierarhiast, mistõttu võivad sotsialiseerijad laste vanusest tulenevaid eripärasid arvesse võtta ka kasvatusväärtusi kujundades (Tamm & Tulviste, 2020; Tulviste & Tamm, 2014). Nimetatud põhjustel võiksid lisaküsimused õpilaste kohta olla abiks õpetajate väärtuste tõlgendamisel.

Käesolevas uurimistöös leiti, millised on erinevate õpetajate kui oluliste sotsialiseerijate isiklikud ja kasvatusväärtused ning nende vahelised sarnasused ja erinevused. Töö pakkus ka edasiarendust varasematele uurimustele kaasates üldhariduskoolide õpetajate kõrval valimisse muusikakoolide õpetajad. Eestis tegutseb lisaks muusikakoolidele ka teisi huvikoole, mistõttu vajaksid huvihariduse õpetajate väärtused tulevikus edasist uurimist. Samuti oleks põnev uurida ka seda, kas ja kuidas erinevad õpetajate väärtused Eestis piirkonniti.

Tänuõnad

Tänan oma juhendajat Anni Tamme nõuannete ja toetuse eest ning Getter Martinsoni võimaluse eest kasutada tema uurimistöö raames kogutud üldhariduskoolide õpetajate andmeid.

Kasutatud kirjandus

- Ainsaar, M., Strenze, T. (toim) (2019). *Väärtused kui inimvara ja nende seos ühiskonna arenguga*. Tallinn: Arenguseire Keskus. <https://doi.org/10.15157/diss/012>
- Barni, D. (2009). *Trasmettere valori. Tre generazioni familiari a confronto* [Transmitting values. A comparison among three family generations]. Milano: Unicopli.
- Barni, D., Danioni, F. & Benevene, P. (2019). Teachers' Self-Efficacy: The Role of Personal Values and Motivations for Teaching. *Frontiers in Psychology*, 10.
- Barni, D., Ranieri, S., Donato, S., Tagliabue, S., & Scabini, E. (2017). Personal and Family Sources of Parents' Socialization Values: A Multilevel Study. *Avances En Psicología Latinoamericana*, 35(1), 9–22.
- Barni, D., Russo, C., & Danioni, F. (2018). Teachers' Values as Predictors of Classroom Management Styles: A Relative Weight Analysis. *FRONTIERS IN PSYCHOLOGY*, 9.
- Benish-Weisman, M., Levy, S., & Knafo, A. (2013). Parents Differentiate Between Their Personal Values and Their Socialization Values: The Role of Adolescents' Values. *JOURNAL OF RESEARCH ON ADOLESCENCE*, 4, 614.
- Berkowitz, M. W. (1995) *The Education of the Complete Moral Person*. Aberdeen: Gordon Cook Foundation.
- Borg, I., Hermann, D., & Bilsky, W. (2017). A closer look at personal values and delinquency. *Personality and Individual Differences*, 116, 171–178.
- Borg, I., Hertel, G., & Hermann, D. (2017). Age and Personal Values: Similar Value Circles With Shifting Priorities. *Psychology and Aging*, 7, 636.
- Collinson, V. (2012). Sources of Teachers' Values and Attitudes. *Teacher Development*, 16(3), 321–344.
- Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia kodulehekülg (2020). Vaadatud 5.07.2020 <https://eamt.ee/magistrioep/muusikapedagoogika/>
- Eesti Muusikakoolide Liidu kodulehekülg (2020). Vaadatud 20.04.2020 <https://www.muusikakoolid.ee>
- Eesti Statistikaamet (2019a). HT235: Üldhariduskoolide õpetajad vanuserühma ja soo järgi [statistika andmebaas]. Vaadatud 11.12.2020 <http://andmebaas.stat.ee/Index.aspx?lang=et&SubSessionId=4f12a666-caa5-4113-bd24-a45ef0ce93dd&themetreeid=6>

- Eesti Statistikaamet (2019b). HT12: Õpe üldhariduskoolides [statistika andmebaas]. Vaadatud 25.12.2020 <http://andmebaas.stat.ee/Index.aspx?lang=et&SubSessionId=2b8d31c2-1115-48b8-9e63-e5de862b53fd&themetreeid=6>
- European Social Survey. (2004 - 2018). Estonia [statistika andmebaas]. Vaadatud 19.09.2020 <https://www.europeansocialsurvey.org/data/country.html?c=estonia>
- Holland, J. L. (1985). *Making vocational choice: A theory of careers*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Holland, J. L. (1997). *Making vocational choices: A theory of vocational personalities and work environments* (3rd ed). Boston: Psychological Assessment Resources.
- Knafo, A., & Sagiv, L. (2004). Values and work environment: Mapping 32 occupations. *European Journal of Psychology of Education*, 19(3), 255–273.
- Knafo, A., & Schwartz, S. H. (2003). Parenting and Adolescents' Accuracy in Perceiving Parental Values. *Child Development*, 74(2), 595–611.
- Kohaliku omavalitsuse huvialakooli / muusika- ja kunstikoolide üleriigilise õppekava kinnitamine (1997). Vaadatud 3.10.2020 <https://www.riigiteataja.ee/akt/22659>
- Leivategija, K. (2020). *Tee parnassile on pikk ja valikuterohke. EMTA hariduskonverentsil "Eesti professionaalse muusikakultuuri tulevikuvaated" tehtud ettekande põhjal*. Vaadatud 29.04.2020 <https://www.ajakirimuusika.ee/single-post/2020/02/29/Tee-parnassile-on-pikk-ja-valikuterohke-EMTA-hariduskonverentsil-“Eesti-professionaalse-muusikakultuuri-tulevikuvaated”-tehtud-ettekande-pohjal>
- Martinson, G. (2018). *Eesti õpetajate vanuse seos nende isiklike ja kasvatusväärtustega*. Tartu: Tartu Ülikooli Psühholoogia instituut.
- Muldma, M., Kiilu, K. (2012). Teacher's View on the Development of Values in Music Education in Estonia. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 45, 342-350.
- Oser, F. K. (1996) Attitudes and values, acquiring. *International Encyclopedia of Developmental and Instructional Psychology*, 489–491.
- Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava (2002). Vaadatud 3.10.2020 <https://www.riigiteataja.ee/akt/12841613>
- Põhikooli ja gümnaasiumi seadus (2010). Vaadatud 13.12.2020 <https://www.riigiteataja.ee/akt/102072012014>
- Rechter, E., & Sverdlik, N. (2016). Adolescents' and teachers' outlook on leisure activities: Personal values as a unifying framework. *Personality and Individual Differences*, 99, 358–367.
- Schneider. B. (1987). The people make the place. *Personnel Psychology*, 419, 437 - 453.

- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1-65.
- Schwartz, S. H. (2005). Robustness and fruitfulness of a theory of universals in individual human values. *Values and behavior in organizations*, 56-95.
- Schwartz, S. H. (2012). An overview of the Schwartz theory of basic values. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1).
- Schwartz, S. H., & Bardi, A. (2001). Value Hierarchies Across Cultures: Taking a Similarities Perspective. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32(3), 268–290.
- Schwartz, S. H., & Bilsky, W. (1987). Toward a psychological structure of human values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 550-562.
- Schwartz, S. H., & Bilsky, W. (1990). Toward a theory of the universal content and structure of values: Extensions and cross-cultural replications. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 878-891.
- Schwartz, S.H., Melech, G., Lehmann, A., Burgess, S., Harris, M., & Owens, V. (2001). Extending the cross-cultural validity of the theory of basic human values with a different method of measurement. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32, 519–542.
- Schwartz, S. H., & Rubel, T. (2005). Sex Differences in Value Priorities: Cross-Cultural and Multimethod Studies. *JOURNAL OF PERSONALITY AND SOCIAL PSYCHOLOGY*, 6, 1010.
- Tamayo, A., Faria, J. B. de, B. Filho, A., Tavares, M. S. O. C., Carvalho, E. M., & Bertolinni, V. (1998). Diferenças nas prioridades axiológicas de músicos e advogados / Differences in value priorities between musicians and lawyers. *Psicologia: Reflexão e Crítica*, 11(2), 281–294.
- Tam, K.-P., & Lee, S.-L. (2010). What values do parents want to socialize in their children? The role of perceived normative values. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 41, 175–181.
- Tam, K.-P., Lee, S.-L., Kim, Y.-H., Li, Y., & Chao, M. M. (2012). Intersubjective Model of Value Transmission: Parents Using Perceived Norms as Reference When Socializing Children. *PERSONALITY AND SOCIAL PSYCHOLOGY BULLETIN*, 8, 1041.
- Tamm, A., & Tulviste, T. (2020). To What Extent Do Perceived Parental Socialization Values Match Estonian Adolescents' Personal Values? *Child Indicators Research*, 13(5), 1811–1825.

- Tamm, A., Tulviste, T., & Martinson, G. (2020). Teachers' personal values, age, and educational setting shape their socialisation values. *Journal of Beliefs and Values*, 41(3), 322–330.
- Tulviste, T. (2013). Socialization Values of Mothers and Fathers: Does the Child's Age Matter? *Trames: A Journal of the Humanities & Social Sciences*, 17(2), 129–140.
- Tulviste, T., & Ahtonen, M. (2007). Child-Rearing Values of Estonian and Finnish Mothers and Fathers. *JOURNAL OF CROSS CULTURAL PSYCHOLOGY*, 2, 137.
- Tulviste, T., Harro, H., & Tamm, A. (2018). Value Structure and Priorities in Estonian Children: using the Picture-Based Value Survey for Children (PBVS-C). *CHILD INDICATORS RESEARCH*, 11(6), 1817–1829.
- Tulviste, T., Kall, K., & Rämmer, A. (2017). Value Priorities of Younger and Older Adults in Seven European Countries. *SOCIAL INDICATORS RESEARCH*, 3, 931.
- Tulviste, T., & Tamm, A. (2014). Brief report: Value priorities of early adolescents. *Journal of Adolescence*, 37(5), 525–529.
- Üibu, K., & Kikas, E. (2014). Authoritative and Authoritarian-Inconsistent Teachers' Preferences for Teaching Methods and Instructional Goals. *Education 3-13*, 42(1), 5–22.
- Verkasalo, M., Tuomtvaara, P., and Lindeman, M. (1996). 15-year-old pupils' and their teachers' values, and their beliefs about the values of an ideal pupil. *Educational Psychology*, 16, 35–47.
- Whitbeck, L. B., & Gecas, V. (1988). Value attributions and value transmission between parents and children. *Journal of Marriage and the Family*, 50, 829–840.
- Youniss, J. (1994). Rearing children for society. In J. G. Smetana (Ed.), *Beliefs about parenting: Origins and developmental implications. New direction for child development*. San Francisco: Jossey-Bass.

Käesolevaga kinnitan, et olen korrekselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

/Elisabeth Luisk/